

УДК 94 (477)

В. В. Місько

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ В'ЯЗНІВ У ПОЛЬСЬКИХ В'ЯЗНИЦЯХ УПРОДОВЖ 1919–1926 РР.

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що заклади позбавлення волі були важливою складовою політики Польщі, скерованої на утвердження державності й поборення визвольних рухів національних меншин, серед яких значну частину складали політичні в'язні. З огляду на це, важливим є дослідження становища політв'язнів та умов їхнього утримання в контексті здійснення державної політики щодо ліворадикального руху.

Дослідженням суспільно-політичних процесів на західноукраїнських землях у міжвоєнний період історики приділяють значну увагу. Проте поза межами наукових досліджень залишається чимало важливих проблем, зокрема, становище українських політичних в'язнів у польських в'язницях. Окрім того, на сучасному етапі розвитку української історичної науки назріла необхідність у ідеологічно незаангажованому висвітленні ліворадикального руху в Західній Україні міжвоєнного періоду.

Мета дослідження – дослідити становище українських політичних в'язнів у в'язницях Польщі упродовж 1919–1926 рр.

Завдання дослідження полягають у розкритті ставлення до політичних в'язнів у контексті здійснення державної політики польського уряду щодо ліворадикального руху. Досліджуються також принципи формування і використання польською владою пенітенціарної системи у боротьбі проти національно-визвольних змагань і ліворадикального руху.

Радянська історіографія представлена збірниками документів і матеріалів, а також працями Ю. Сливки, Л. Пилипіва, А. Авруса, М. Зільбермана, спогадами колишніх активних діячів Комуністичної партії Західної України [21; 22; 23; 30; 32; 45; 51; 54; 57]. Особливої уваги заслуговує також праця білоруської дослідниці Т. Лугачової, у якій проаналізовано діяльність, скеровану на підтримку політв'язнів та їх сімей [59]. Разом з тим, досліджувана тема не знайшла належного наукового висвітлення впродовж останніх років.

Подане дослідження базується на документах львівських архівів, тогочасній періодиці, зокрема, на матеріалах газет "Діло", "Воля народа", "Вперед", "Громадський голос". Важливими джерелами, що розкривають становище політичних в'язнів, є видання, опубліковані упродовж 1919–1925 рр. [1; 34] та спогади видатного західноукраїнського громадського діяча І. Макуха [2].

У результаті кількох військових конфліктів, що супроводжували державотворчий процес, Польща інкорпоровала значні території, на яких непольське населення становило більшість. Тому закономірним явищем можна вважати спроби національно-визвольної боротьби, зокрема українців. Польська держава будь-які спроби визвольних змагань національних меншин трактувала як антидержавну діяльність, активно використовуючи при цьому заклади позбавлення волі. Ув'язнені, яких утримували за антидержавну діяльність, вважалися політичними, а упродовж 1919–1926 рр. в основному належали до ліворадикального руху.

На початку свого існування Польща активно використовувала практику ізоляції та позбавлення волі для окремих категорій західноукраїнського суспільства. Так, після зайняття Львова польськими військами у листопаді 1918 р., були заарештовані та інтерновані видатні українські діячі: Ю. Романчук, К. Студинський, В. Охрімович, В. Старосольський, І. Куровець та інші. Тисячі українців опинилися в концтаборах: священики, старці, жінки і навіть діти. За даними інспекції Міжнародного Червоного Хреста, наприкінці 1919 р. у цих концтаборах перебувало 23–24 тис. осіб. Загалом через них пройшло близько 100 тис. українців Галичини, з яких від тифу та інших хвороб померло 20–25 тис. осіб [1, с.29–30].

Аналогічну статистику наводить сучасник тих подій, видатний громадсько-політичний діяч І. Макух. За його словами, майже всю українську інтелігенцію і свідоме селянство було ув'язнено у концентраційних таборах у Домб'ю, Тухолі, Бресті. Загальна кількість арештованих та інтернованих у 1919–1920 рр. становила понад 100 тис. українських інтелігентів, робітників і селян. За даними авторів, на 4 млн. галицьких українців це було якраз 6% дорослого населення [2, с.239]. І. Васюта стверджував, що у перші повоєнні роки активні учасники визвольного руху стали жертвами воєнних судів, і понад 250 тис. галичан (кожного восьмого жителя краю) було заарештовано й інтерновано до 25 концентраційних таборів [3, с.35].

24 серпня 1919 р. Львівське правління товариства Українського Червоного Хреста звернулося до польської військової влади у Варшаві з меморандумом про становище військовополонених та інтернованих українців. У ньому, зокрема, наголошувалося на тому, що: "Наші старання, щоби поліпшити долю наших полонених, не дістають успіху, звертаємося в ім'я засад гуманності і культури до варшавських властей з прошенням про інтервенцію і видання розпоряджень, які б вплинули на поправу відносин наших полонених військових і цивільних" [4, арк.5].

У меморандумі наводилися факти знущань над полоненими у в'язницях і таборах, навіть у шпиталях. У переповнених таборах у Львові, Станіславі, Домб'ю, Вадовіце, Стшалкові, Брест-Литовську, Перемишлі, Пікуличах в'язні голодували, помирали від епідемічних хвороб десятками і сотнями, позбавлені будь-якої опіки місцевих

доброчинних організацій – так званих "горожанських комітетів" [4, арк.5зв.], оскільки польська окупаційна влада перешкоджала їхній діяльності.

У Львівській в'язниці "Бригідки" незаконно перебували 2 тис. українців. У в'язничному шпиталі хворі лежали на підлозі, без матраців і простирадл. В'язні голодували. У будинку польової жандармерії на вулиці Личаківській інтерновані, заковані у кайдани, були розміщені у підвалах. Дирекція в'язниць на вулицях Зеленій і Замарстинівській не допускала туди представників Українського Червоного Хреста. У Станіславові важкохворих просто викидали зі шпиталю. У Перемишлі польська влада також знущала з полонених українців. У таборі в Пікуличах біля Перемишля знаходилося понад 5 тис. полонених, які голодували. На початку серпня 1919 р. в таборі було близько п'ятисот хворих на тиф, щоденно тут вмирили три десятки осіб.

Близько 5 тис. інтернованих українців перебували в таборі у містечку Домб'є поблизу Кракова. У містечку Вадовіце знаходилося більше 3 тис. інтернованих українців, а у Стшалкові – 7 тис. осіб і скрізь, в усіх таборах, панували голод і тиф. Правління товариства Українського Червоного Хреста звернулося до польської військової влади з проханням надати дозвіл відвідувати ув'язнених, задовольнити просьби ув'язнених про поліпшення харчування і житлових умов, заборонити биття і знущання над ними; представити списки усіх інтернованих та полонених, померлих і живих [4, арк.6–7].

24 вересня 1919 р. Український Червоний Хрест, а також "Український горожанський комітет" (УГК) ще раз звернулися до польської окупаційної влади з проханням полегшити становище в'язнів, інтернованих у концтаборах. Вони домагалися видання наказу про заборону самовільних арештів і проведення обшуків, звільнення усіх інтернованих та ув'язнених українців, радикального поліпшення санітарного стану в таборах, допуску цивільних лікарів до лікування полонених та інтернованих, надання дозволу членам УГК, без будь-яких обмежень, відвідувати в'язниці й табори, видання наказу місцевій військовій і цивільній владам, з тим, щоб вони не перешкоджали діяльності УГК на місцях [5, арк.1].

У відповідності до рішення уряду Польщі у листопаді 1919 р. у Варшаві була створена комісія для перевірки справ інтернованих галичан. З боку українців до неї увійшли А. Кміцекевич та Л. Ганкевич. Представники української та єврейської громадськості в комісії висунули тоді низку вимог до її голови про негайне звільнення інтернованих [6, арк. 6]. Однак польська влада зволікала з вирішенням цього питання.

Як вже зазначалося, становище інтернованих українців у в'язницях і таборах було жахливим. 17 січня 1920 р. газета "Вперед" повідомляла про те, що в таборі "Бугшопи" у Бресті на той час померло 1834 українця [7, с.1]. У таборі в Стшалкові на схід від Познані щодня від голоду і хвороб вмирало по 30–40 полонених. Газета також

повідомляла про те, що в таборах у Варшавській Празі в цей час знаходилось не менше 600 українців [8, с.3]. У таборі в Вадовіце біля Кракова становище полонених було також важким. Із загальної кількості 2104 осіб у шпиталі перебували 576 [9, с.2]. У лютому 1920 р. спеціальна сеймова комісія оглянула табори для інтернованих та військовополонених і визнала їхній санітарний стан незадовільним [10, с.1].

17 березня 1921 р. в таборі інтернованих бійців УГА в Домб'ю полонені оголосили голодування. Вони вимагали поліпшення умов життя. З цього приводу редакція газети "Вперед" надрукувала листа до делегата польського уряду у Східній Галичині, а також до сеймової комісії і УГК з вимогою звернути увагу на становище інтернованих у таборах [11, арк.7зв.]. 30 березня 1921 р. в газеті "Вперед" був опублікований лист політв'язнів Чортківської в'язниці, які зверталися до УГК з проханням про надання матеріальної допомоги [12, арк.10].

На Пасху, 15 квітня 1920 р., "горожанські комітети" у Львові і Снятині роздавали полоненим українцям подарунки і свячену їжу. У Львові допомогу отримали 400 полонених. Інтерновані старшини і рядові стрільці УГА висловлювали подяку обом комітетам за надання допомоги [13, с.2]. Допомога українським полоненим, інтернованим, політв'язням ставала традиційним явищем для західноукраїнського суспільства [14–17].

7 листопада 1920 р. через відкритий лист українська громадськість Східної Галичини висловила протест проти затримання військовою владою багатьох тисяч військовополонених та інтернованих. У листі, зокрема, зазначалось: "Українська суспільність Східної Галичини протестує проти цього, щоби її дітей в'язнено і держано в таборах і тюрмах в безконечність" [18, арк.5]. Незважаючи на це, польська військова влада у 1921 р. продовжували утримувати у таборах значну кількість інтернованих українців. Так, у липні 1921 р. в Тухольському таборі знаходилось ще близько сотні колишніх старшин та стрільців УГА [19, с.2]. Того ж місяця правна рада УГК подала меморандум на ім'я міністра внутрішніх справ Польщі у справі звільнення військовополонених з табору в Домб'ю [20, с.1].

Отже, упродовж 1919–1921 рр. українці склали значну частину ув'язнених через політичні мотиви, інтернованих та полонених. Зрештою, пенітенціарна система в Польській державі характеризувався не тільки значною кількістю в'язнів, а й розгалуженою мережею закладів позбавлення свободи з поганими умовами утримання ув'язнених. Очевидно, в цей період сформувалися основні тенденції, що визначали ставлення до політв'язнів і умов їх утримання.

Нова хвиля політичних арештів в Західній Україні розпочалася восени 1920 р., після відступу Червоної армії. Так, у Східній Галичині було заарештовано понад 100 тис. осіб [21, с.69]. У газеті "Вперед", друкованому органі Української соціал-демократичної партії (УСДП),

повідомлялося про катування політичних в'язнів представниками державної поліції у Львові. Газета вимагала звільнення усіх політичних в'язнів краю [22, с.64].

У в'язницях Польщі політв'язнів утримували у спільних з кримінальними злочинцями камерах. Їжу видавали один раз на день, забороняли читати книги. Багато з них перебували в ув'язненні подекілька місяців, навіть років під слідством, без будь-якого обвинувачення. У в'язницях застосовували жорстокі методи катувань. Відомий тоді адвокат В. Дмитровський писав: "Биття палицями по п'ятах, стиснення пальців кліщами, вибивання зубів постійно застосовується на допитах в тюрмі і поліції" [23, с.21].

Своєю жорстокістю особливо славилися кати Луцької в'язниці. Відомі випадки смерті політв'язнів у в'язницях. Так, у Львівській в'язниці померли О. Басараб і М. Кулик, у Володимирі-Волинському в'язничному шпиталі – В. Крайц, а в Луцькій в'язниці – К. Чвалинський [23, с.22; 24–28]. У Бориславській в'язниці помер від отруєння політв'язень М. Голевко [29, с.4]. З кожним роком в'язничний режим посилювався. У переповнених сирих і темних камерах, розрахованих на 8–10 осіб, знаходилися по 30–40 в'язнів [23, с.22].

1 травня 1922 р. в'язнична сторожа жорстоко побила "в'язнів-святоюрців" (арештованих учасників комуністичної конференції, що відбувалася в одному із приміщень собору св. Юра у Львові. – В. М.) за те, що вони відмовилися зняти з одягу червоні стрічки. Вже 2 травня в'язні оголосили протест-голодування [30, с. 53]. А в жовтні 1922 р. в Чортківській в'язниці страчено керівників так званої "Червоної двадцятки" на Тернопільщині – С. Мельничука і П. Шеремета [31, с.301].

За неповними даними, через польські в'язниці упродовж 1922–1926 рр. проходило близько 30 тис. в'язнів щорічно [32, с.29]. 1924 р. у Польщі було близько 4 тис. політв'язнів [33, с.3]. Ситуація в польських в'язницях особливо погіршилась в другій половині 1924 р. Якраз тоді майже в усіх в'язницях Польщі розпочалися голодування, які жорстоко придушували силою. У Самборі під час збройного придушення виступу в'язнів поліцією був застрелений в'язень М. Берегуляк [34, с.2]. У 1924–1925 рр. у в'язницях Львова, Луцька, Ковеля, Володимира-Волинського і Самбора було оголошено 40 голодувань, загальна тривалість яких склала 160 днів [35, с.71].

У березні 1924 р. 40 політв'язнів, заарештованих за комуністичну пропаганду, що перебували у слідчому ізоляторі у Бережанській в'язниці, оголосили голодування. Основними причинами виступали невідповідне відношення до в'язнів з боку адміністрації, спільне утримання політичних в'язнів з кримінальними. На четвертий день акції протесту адміністрація пішла на поступки голодувальникам [36, с.8, 37, с.3]. Проте 18 березня поточного року М. Сенік і А. Стефанишин оголосили голодування у зв'язку із тим, що перебувають у в'язниці з 1 жовтня 1923 р. без судового вироку [38, с.3; 39, с.3–4]. 23 березня

1924 р. до них приєдналися інші політв'язні з вимогою переселення в окремі камери, дозволу на читання газет, дотримання адміністрацією прав ув'язнених [40, с.2]. У результаті таких дій адміністрація задовольнила вимоги політв'язнів [41, с.3].

Газета "Діло" повідомляла про побиття політичного в'язня Н. Борничука у Львівській в'язниці на вулиці Яховича, заарештованого за зберігання газет "Земля і Воля" і "Трибуна робітніча". За словами в'язня, його спочатку били, а потім катували електричним струмом, вимагали зізнатися у комуністичній діяльності [42, с.2–3].

Польське законодавство не передбачало перевезення політичних в'язнів у кайданах. Незважаючи на це, траплялися випадки коли, зазначені заходи застосовували на практиці. Так, в Гродненській в'язниці політичного в'язня В. Курджила закували в кайдани для транспортування до суду. Це викликало обурення політв'язнів і громадськості [43, с.2]. Окрім того, в цій в'язниці упродовж 22 місяців, без судових вироків, утримували 35 політв'язнів, переважно білорусів і литовців. Внаслідок поганих санітарно-гігієнічних умов утримання білоруський депутат С. Баран, засуджений за участь у повстанській організації на 6 років, захворів на сухоти і ревматизм [33, с.3].

Поряд з тим у Львівській в'язниці важко захворів політв'язень А. Чернецький. Адміністрація закладу відмовилася проводити лікування або звільнити його, мотивуючи це тим, що ув'язненому недовго залишалось перебувати під вартою [44, с.4].

24 квітня 1924 р. газета "Комуніст" повідомляла про побиття політв'язнів у Ковелі, Сокалі, Кременці. Поліція намагалася приховати ці факти, однак депутатам Українського сеймового клубу вдалося їх підтвердити [45, с.53]. 17 травня того ж року відбулося голодування українських політв'язнів Львівської слідчої в'язниці [46, с.4]. Газета "Діло" у травні 1924 р. опублікувала відкритого листа до голови спеціальної сеймової комісії С. Тугута про становище політичних в'язнів у Бережанській в'язниці. У ньому, зокрема, зазначалося на тому, що двоє політв'язнів чекають обвинувачувального акту вже 8 місяців, двоє – 4 місяці, троє – 3 місяці, один – 14 місяців. У реєстратурі суду можна знайти справи 184 політв'язнів, звинувачених за злочин головної зради (цей злочин передбачав смертну кару – *В. М.*), усіх їх утримували незаконно і після тривалого голодування у 1922 р. добилися звільнення [47, с.1].

У іншій статті знаходимо інформацію про побиття політв'язня, якого утримували за антидержавну діяльність у Воцлавській в'язниці. Коли інші в'язні висловили протест, їх теж почали бити, а це викликало значний інтерес у перехожих, що чули крики, тож їх багато зібралось біля в'язниці. Поліція розігнала натовп. У м. Слонімі трапилася аналогічна подія [48, с.4]. Восени 1924 р. у Бережанській і Коломийській в'язницях відбулися голодування політичних в'язнів. Ув'язнені вдалися до крайніх заходів, оскільки, незважаючи на інтерпеляцію сеймового

клубу УСДП, політв'язнів довгий час утримували без звинувачувальних актів [49, с.4; 50, с.5].

Упродовж вересня 1924 – жовтня 1925 рр. відбувалися голодування: 5 вересня 1924 р. – у Львові, 19 жовтня 1924 р. і 12 травня 1925 р. – у Бережанах. У серпні 1925 р. голодування мали місце в Луцькій в'язниці, у жовтні – в Перемишлі та Львові. Чимало ув'язнених під час голодувань хворіли й помирали [51, с.57].

14 травня 1925 р. газета "Пролетарська правда" повідомляла про катування політв'язнів в Луцькій в'язниці. З цього приводу Комуністична посольська фракція (КПФ) подала інтерпеляцію в сейм із вимогою притягнення винних до судової відповідальності [45, с.101]. 23 травня поточного року у тій же газеті була опублікована інтерпеляція Української парламентської репрезентації (УПР) з приводу масових арештів і знущань над політв'язнями у Володимирі-Волинському [45, с.102–103].

У липні 1925 р. відбулося повстання в'язнів Луцької в'язниці. 9 липня політв'язні пред'явили дирекції низку вимог, погрожуючи протестом у формі голодування. Вони обрали комітет з шести осіб. Однак вимоги в'язнів були відхилені прокурором і 10 липня в'язні оголосили голодування, у якому взяло участь 150 осіб. Ізоляція найбільш активних в'язнів в окремі камери викликала обурення і опір ув'язнених. До в'язниці були викликані додаткові наряди поліції, які вчинили жорстоку розправу, під час якої був убитий в'язень К. Чвалинський [45, с.110–111].

Упродовж 1925 р. лише у в'язницях Луцька та Рівного відбулося 12 голодувань політв'язнів. А у серпні–вересні 1925 р. у львівських в'язницях знову пройшли голодування-протести проти жорсткого режиму і фізичних знущань [51, с.57]. Так, 14 вересня того ж року у Львівській слідчій в'язниці українські політв'язні оголосили чергове голодування. Адміністрація в'язниці за допомогою поліції жорстоко розправилися з в'язнями – їх били, заковували в кайдани, садили у карцер. Незважаючи на це, в'язні вирішили продовжувати голодування [52, с.1–2]. 20 вересня 1925 р. заарештовані за участь у національно-визвольному русі українські в'язні, що знаходилися у Львівській слідчій в'язниці, оголосили голодування-протест проти нестерпного режиму. У зв'язку з цим українські адвокати звернулися до президії окружного суду з вимогою дозволити рідним побачення з в'язнями. З цього приводу конференція Української радикальної партії (УРП), прийняла постанову у справах політичних в'язнів [53, с.2].

Упродовж 15–20 вересня 1925 р. відбулося голодування політв'язнів Луцької в'язниці. Вони вимагали поліпшення харчування, дозволу на прогулянки. Потрібно зазначити, що в цей час в'язниці Західної України були переповнені підлітками, яких також били. На знак протесту проти знущань над неповнолітніми в'язнями у багатьох в'язницях пройшли одноденні голодування-протести [45, с.66–67].

Безпосередніми організаторами боротьби політв'язнів були в'язничні комітети, що склалися, зазвичай, з трьох осіб. Вони організовували голодування й демонстрації в'язнів, виступали на захист їхніх інтересів перед адміністрацією [54, с.60].

У листопаді 1925 р. у сеймі проходило обговорення проекту закону про організацію закладів позбавлення волі у Польщі. У своїй промові Х. Приступа засудив жорстокий режим у польських в'язницях, навів приклади нелюдського ставлення до в'язнів, що спричинило у 1925 р. низку голодувань, зокрема, в Ковелі, Луцьку, Львові. Зрештою, голодування політичних в'язнів, за словами Х. Приступи, проходили в усіх в'язницях Польщі – від Кракова до Рівного, від Волковиська до Львова. Він критикував законопроект про організацію в'язниць у Польщі, в якому не було передбачено статусу політичних в'язнів, висловився за надання правових гарантій і висунув вимогу про негайне звільнення усіх політв'язнів, закликав створити спеціальну сеймову комісію для перевірки в'язниць і притягнути до карної відповідальності усіх винних у знущаннях над в'язнями [52, с.1–2].

Зважаючи на неодноразові клопотання українських депутатів польського сейму, була створена спеціальна сеймова комісія для вивчення стану польських в'язниць і умов утримання політичних в'язнів. Даючи оцінку становищу політв'язнів у них, голова цієї комісії С. Тугут констатував: "Ми зустрічаємо настільки переповненні камери, що стає незрозумілим, як така велика кількість ув'язнених може хоча б дихати. Ми зустрічаємо в тюрмах людей, які сидять у же по 2–3 роки і не отримують звинувачувального акту. Часто бувало, що вони одержували судовий вирок без врахування попередніх трьох років, які вони просиділи в тюрмі під час попереднього слідства". Він визнавав: "Не підлягає сумніву, що у поліцейсько-слідчих органах панує система катування політв'язнів, щоб примусити їх давати свідчення. Частими є випадки нелюдського катування політв'язнів, знущання над ними і навіть вбивств". Із звіту іншого члена сеймової комісії дізнаємося: "Ми відвідали понад 20 тюрем Польщі. Ми зустрічалися із сотнями ув'язнених, які пройшли через руки поліції, і дізналися про жахливі речі. У поліцейських застінках б'ють, вбивають, насильничують. Будь-які скарги не дають жодних результатів... Поліцейське засилля відіграє в нашому житті домінуючу роль. На витрати поліції припадає більша частина нашого бюджету" [51, с.58].

Становище політичних в'язнів у польських в'язницях набуло міжнародного розголосу. Так, кандидати на посаду прем'єр-міністра Франції Е. Ерію та П. Пенлеве підписали відозву до польського уряду з протестом проти політичних переслідувань, численних арештів і в'язничного режиму [55, с.3]. Паризька газета "L'ere nouvelle" від 27 липня 1924 р. на першій сторінці розмістила статтю професора Паризького університету Віктора Баша під назвою "Білий терор у Польщі" про становище у польських в'язницях і утримання політичних

в'язнів [56, с.4]. Пізніше в січні 1927 р. в Польщі побувала парламентська делегація Незалежної робітничої партії Великобританії. Один із членів, англійський парламентарій, підтвердив, що вони отримали відомості про катування політичних в'язнів електричним струмом та іншими забороненими засобами [45, с.155].

Поряд з тим практично усі українські політичні структури Західної України, у своїх рішеннях, резолюціях висловлювали турботу про політичних в'язнів і закликали владу до їх амністії. Так, під час святкування 1 травня 1921 р. робітниками м. Львова була прийнята резолюція, яка, окрім іншого, висловлювала протест проти політичного терору, знущань і переслідувань, закликала польську владу до амністії політичних в'язнів [57, с.178–179].

1 листопада 1925 р. група львівських адвокатів підписала звернення до адвокатів світу з проханням захистити політичних в'язнів від знущань польської поліції. Заяву підписали В. Бачинський, М. Волошин, Л. Ганкевич, М. Левицький, С. Шевчук та інші [58, арк.1–6].

У грудні 1918 р. на I з'їзді Комуністичної робітничої партії Польщі (КРПП) створили відділ у справах політв'язнів. Він постійно підтримував контакти з політв'язнями-комуністами, займався розподілом коштів, призначених для політв'язнів та їх сімей. Він працював нелегально. Окрім того, у Варшаві легально існував патронат в'язнів під керівництвом С. Семполовської. У 1920 р. почав свою роботу політичний Червоний Хрест у Польщі [59, с.45]. Проте найвпливовішою структурою, що мала на меті надання допомоги жертвам репресій, політв'язням, вважалася Міжнародна організація допомоги революціонерам (МОДР), що розпочала своє існування 30 листопада 1922 р. [59, с.6].

Отож, основні принципи функціонування пенітенціарної системи в Польщі сформувалися упродовж 1919–1921 рр., вони базувалися на необхідності ізоляції значної кількості полонених, інтернованих, ув'язнених представників національних меншин з огляду на утвердження польської державності і визначення її кордонів. Зрештою, ці принципи визначали становище політичних в'язнів у польських в'язницях у наступні роки. Так, в 1922–1926 рр. становище політв'язнів характеризувалося поганими умовами утримання, насильством в'язничної адміністрації, невизначеним правовим статусом і значною кількістю ув'язнених.

Частину політв'язнів у цей період складали представники ліворадикального руху. Серед них переважну більшість становили особи, заарештовані за антидержавну діяльність, у яких виявляли літературу чи окремі видання прокомуністичного спрямування і які, очевидно, не мали безпосереднього відношення до ліворадикального руху. Їх ув'язнення можна назвати превентивними заходами Польської держави, яка за допомогою закладів позбавлення волі могла утримувала таких політв'язнів, без звинувачувальних вироків, упродовж тривалого часу.

Разом з цим насильство в'язничної адміністрації, антисанітарні умови, що призводили до різних хвороб, утримання у спільних з кримінальними злочинцями камерах були покликані відлякати західноукраїнську громадськість від активної участі в ліворадикальному русі, а також перешкодити поширенню комуністичної ідеології. У результаті чого такі політв'язні отримували незначні терміни ув'язнення або їх відпускали згідно з рішенням суду.

Західноукраїнське суспільство упродовж зазначеного періоду активно опікувалося долею політичних в'язнів. З сеймової трибуни, на різних вічах, демонстраціях, заходах звучали заклики до амністії політичних в'язнів. Зрештою, становище політв'язнів набуло міжнародного розголосу. Ліворадикальний рух у Польщі створював власні структури для допомоги політв'язням та їх сім'ям. Саме тому перспективу подальшого дослідження становлять заходи на підтримку політв'язнів.

Література

1. **Кривава** книга / [упорядкув., пер. Я. Радевич-Винницький]. – Передрук вид. 1919, 1921 рр. – Дрогобич: "Відродження", 1994. – 274 с.
2. **Макух І.** На народній службі. Спогади / І. Макух. – К.: Основні цінності, 2001. – 572 с.
3. **Васюта І. К.** Національно-визвольний рух у Західній Україні (1918–1939 рр.) / І. К. Васюта // Укр. іст. журн. – 2001. – №6. – С.35–64.
4. **Державний архів** Львівської області (далі – ДАЛО), ф.59, оп.1, спр.3.
5. **ДАЛО**, ф.59, оп.1, спр.2.
6. **ДАЛО**, ф.11, оп.29, спр.2750.
7. **1834** трупів в Берестю! // Вперед. – 17 січня 1920. – С.1.
8. **3 таборів** полонених // Вперед. – 17 січня 1920. – С.3.
9. **Для** наших полонених // Вперед. – 24 квітня 1920. – С.2.
10. **Сеймова** комісія про табори інтернованих // Вперед. – 22 лютого 1920. – С.1.
11. **ДАЛО**, ф.11, оп.29, спр.3000.
12. **ДАЛО**, ф.11, оп.29, спр.3190.
13. **3 таборів** полонених // Вперед. – 17 січня 1920. – С.2.
14. **20.000** долярів для українських полонених // Вперед. – 22 лютого 1920. – С.1.
15. **Подяка** // Вперед. – 11 квітня 1920. – С.4.
16. **Святочні** дари для полонених // Вперед. – 11 квітня 1920. – С.4.
17. **Для** наших полонених // Вперед. – 24 квітня 1920. – С.2.
18. **ДАЛО**, ф.11, оп.29, спр.2796.
19. **3 таборів** інтернованих // Вперед. – 10 липня 1921. – С.2.
20. **Справа** Східної Галичини. З Домб'я // Вперед. – 17 липня 1921. – С.1.
21. **Сливка Ю. Ю.** Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення / Ю. Ю. Сливка. – Львів, 1979. – 254 с.
22. **З історії** революційного руху у Львові. 1917–1939: Документи і матеріали / [упор. Кавальчак Г. І. та ін.]. – Львів: Львівське книжно-журнальне видавництво, 1957. – 796 с.
23. **Пилипів Л. К.** КПЗУ – організатор і керівник революційної діяльності МОДР на західноукраїнських землях (1925–1939 рр.) / Л. К. Пилипів. – Львів, 1974. – 179 с.
24. **Самогубство** "політично підозрілої" // Діло. – 21 лютого 1924. – С.1.
25. **Після** трагічної події // Діло. – 24 лютого 1924. – С.1–2.
26. **Після** трагічної події // Діло. –

8 березня 1924. – С.1–2. 27. **Після** трагічної події // Діло. – 11 березня 1924. – С.1–2. 28. **Після** трагічної події // Діло. – 16 березня 1924. – С.1. 29. **Таємна** смерть в поліцейних арештах в Бориславі // Діло. – 25 квітня 1924. – С.4. 30. **На чолі** визвольної боротьби // Спогади колишніх активних діячів Комуністичної партії Західної України. – К.: Політвидав України, 1965. – 203 с. 31. **Кульчицький С. В.** Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / С. В. Кульчицький. – К.: Видавничий дім "Альтернативи", 1999. – 336 с. 32. **Аврус А. И.** Мопровские кампании против террора в Польше / А. Аврус // Советское славяноведение. – 1979. – №3. – С.29–41. 33. **З польських** справ // Діло. – 4 травня 1924. – С.3. 34. **Домагаємося** звільнення політичних в'язнів! // Внесок, поставлений у соймі дня 17 березня 1925 р. – Львів: Накладом Якова Войтюка, 1925. – 19 с. 35. **Васюта І. К.** Селянський рух на Західній Україні в 1919–1939 рр. / І. К. Васюта. – Львів: Видавництво *Львівського* університету, 1971. – 222 с. 36. **Голодівка** політичних в'язнів при вул. Баторія // Діло. – 13 березня 1924. – С.8. 37. **Кінець** голодівки // Діло. – 15 березня 1924. – С.3. 38. **Голодівка** політичних в'язнів // Діло. – 21 березня 1924. – С.3. 39. **Тюремщина** // Діло. – 24 травня 1924. – С.3–4. 40. **Голодівка** політичних в'язнів // Діло. – 23 березня 1924. – С.2. 41. **Голодівка** політичних в'язнів в Бережанах // Діло. – 24 березня 1924. – С.3. 42. **Після** трагічної події // Діло. – 11 квітня 1924. – С.2–3. 43. **"Сальнові** методи" // Діло. – 21 квітня 1924. – С.2. 44. **Доля** політичного в'язня // Діло. – 16 травня 1924. – С.4. 45. **Боротьба** трудящих Волині за визволення з-під гніту панської Польщі і возз'єднання з Радянською Україною. 1921–1939 рр. // Збірник документів і матеріалів. – Луцьк, 1957– . – Частина I. 1921–1928 рр. – 1957. – 272 с. 46. **Голодівка** політичних в'язнів // Діло. – 21 травня 1924. – С.4. 47. **Отверта** телеграма до посла Тугута і його товаришів! // Діло. – 25 травня 1924. – С.1. 48. **У в'язницях** бють дальше... // Діло – 25 травня 1924. – С.4. 49. **Бережанська** Тюремщина // Діло. – 26 вересня 1924. – С.4. 50. **Голодівка** в тюрмі // Діло. – 26 вересня 1924. – С.5. 51. **Зільберман М. Й.** Революційна боротьба трудящих Західної України (1924–1928 рр.) / М. Й. Зільберман. – Львів, 1968. – 198 с. 52. **В казаматах** демократичної Польщі // Воля народа – 22 листопада 1925. – С.1–2. 53. **Зїзд** У.Р.П. Покуття в справі політичних в'язнів // Громадський голос. – 3 жовтня 1925. – С.2. 54. **Боротьба** трудящих Прикарпаття за своє визволення і возз'єднання з Радянською Україною // Документи і матеріали. 1921–1939. – Станіслав: Станіславське обласне видавництво, 1957. – 317 с. 55. **Відгомін** відозви в справі переслідування нац. меншостей // Діло. – 15 травня 1924. – С.3. 56. **Преса.** Ще про "білий терор" // Діло. – 8 серпня 1924. – С.4. 57. **Історія** Львова в документах і матеріалах. Збірник документів і матеріалів // [ред. кол. М. В. Брик, Н. Ф. Врадій, Я. Д. Ісаєвич, С. А. Макарчук, Л. М. Мінаєва, Ф. І. Стеблій, М. П. Тесленко]. – К.:

Наукова думка, 1986. – 423 с. 58. **Центральний** державний історичний архів України в місті Львові (далі – ЦДАУ у Львові), ф.392, оп.1, спр.28. 59. **Лугачева Т. А.** Международная организация помощи революционерам (МОПР) в Западной Белоруссии (1923–1939г.) / Т.А. Лугачева. – Гродно: ГрГУ, 2001. – 114 с.

Мисько В. В. Положение украинских политзаключенных в польских тюрьмах в течение 1919–1926 гг.

В статье проанализированы основные принципы становления и функционирования Польской пенитенциарной системы в течение 1919–1926 гг. и ее использование в борьбе с леворадикальным движением. Исследовано положение украинских политзаключенных в польских тюрьмах.

Ключевые слова: тюрьма, политические заключенные, голодовки, тюремная администрация, польская власть.

Мисько В. В. Становище українських політичних в'язнів у польських в'язницях упродовж 1919–1926 рр.

У статті проаналізовано основні принципи становлення та функціонування Польської пенітенціарної системи упродовж 1919–1926 рр. та її використання у боротьбі з ліворадикальним рухом. Досліджено становище українських політв'язнів у польських в'язницях.

Ключові слова: в'язниця, політичні в'язні, голодування, в'язнична адміністрація, польська влада.

Misko V. The conditions of Ukrainian Political Prisoners in the Polish Prisons during 1919–1926

The article is dedicated to the analysis of the main principles of formation and functioning of the Polish penal system during 1919–1926 and its application in the struggle against the left radical movement. The conditions of Ukrainian political prisoners in the Polish prisons are investigated.

Keywords: a prison; political prisoners, starvation, prison management, the Polish authority.